

ХРИСТОС СЯ РОЖДАЄ!

Мирон Білинський, 1950 р. Мюнхен.
Видавництво «Український самостійник»

Мороз малює у віконці.
Узваром дихає кутя.
І Мати Божя на іконці
у хустку кутає дитя.
Побудь дитиною, синочку.
Твоє дитинство золоте.
Ще вітер віє у терночку
і дерево на хрест росте.
Ще час не сплинув за водою.
Ще Юда спить у сповитку.
Он гурт з різдвяною зізвдою
уже на ближньому кутку.
Поколядують і засіють.
Ще, може, буде і життя.
Ти на Голгофі вже Месія,
а на руках іще дитя.

Ліна Костенко

АКТУАЛЬНО

Книги проти кулі: пам'ять про Симона Петлюру

Як українці у Франції борються з російською дезінформацією

Щороку в Парижі біля могили Симона Петлюри – голови Директорії, Головного отамана військ УНР, журналіста й дипломата – збираються українці. До останнього він боровся за державність і культурну присутність України в Європі. 1926 року Петлюру застрелили, а суд виправдав убивцю. Його ім'я й досі несправедливо пов'язують із «єврейськими погромами» – наративом, вигідним Москві й зручним для Франції. Насправді ж Петлюра закликав до союзу «Тризуба і Сіону». Наша кореспондентка у Франції розповідає, як зберігають пам'ять про Отамана та про нерукотворний пам'ятник йому – найстарішу українську культурну інституцію в Європі – Українську бібліотеку Симона Петлюри.

25 травня, 14:35, цвинтар Монпарнас, Париж. Цьогоріч тут накрапає дощ, вітер ганяє хмари. Я спостерігаю, як стежками поміж старих надгробків стікаються люди. Вони приходять щороку рівно в той самий час, у той самий день, коли Петлюру було нахабно розстріляно. Отамана не стало 99 років тому, відтоді, з невеликими перервами, – це непорушна традиція. Така сама, як і приносити 7 червоних троянд – за кількістю куль, ви-

пущених у засновника української армії. Найстарше покоління видно за поставою – вони тримають спину дуже рівно. Їм далеко за 80. Це діти тих, чий батьки були соратниками Петлюри. Є діти цих дітей. І навіть онуки. Усі покоління української еміграції. Звичайно, тут і наші дипломати, й українці, які опинились у Парижі вже після початку повномасштабної війни. Але останніх значно менше. З 2022 року могила Петлюри стала також знаковим місцем для наших військових. Про це розповідає Алла Лазарева, заступниця головного редактора та паризька кореспондентка «Тижня», яка вже 28 років живе в Парижі.

Якось мені довелося супроводжувати тут українського військового у відпустці. Він звернувся до Петлюри: «Ну що ж, батьку, ми тримаємо стрій, боремося. Україну не віддамо. Справа твоя не вмерла, а навпаки – живе. От подивись, де проходить лінія фронту зараз – на Донеччині, Херсонщині, Запорізькій області. Порівняно з армією УНР ми дуже непогано просунулися на Схід».

Після панахиди Петлюри та його дружині й доньці біля монументу залишається значно більше, аніж сім червоних

Ярослава Йосипишин

троянд. Присутні потрохи розходяться, а ми з Аллою прямуємо до метро, щоб перетнути добрий шмат міста та потрапити туди, де досі живе одна з найважливіших справ, ним задуманих.

Рік тому Алла Лазарева була обрана головою управи асоціації «Українська бібліотека Симона Петлюри». Дорогою туди треба змінити три гілки метро, тож є час продовжити теми, які обговорювала громада біля монумента. Насамперед про наслідки того гучного судового процесу, після якого вбивцю Петлюри Шварцбарда виправдали, а у свідомості французів закарбувалася зручна неправда про нього як про людину, що нібито вчиняла масові вбивства євреїв – ті самі «погроми».

Як удалося пом'янути місцями вбивцю та жертву й покарати вже вбитого? Алла Лазарева вже багато років вивчає, що пишуть французькі дослідники, які мають сміливість повертатися до цієї гучної справи. На її думку, з'являється дедалі більше нових свідчень та доказів, що за вбивством стоїть Москва.

Лише зараз у Франції почали визнавати, що у вбивці – Шварцбарда – таки був спільник. Свого часу, суд не взяв це до уваги. Українські свідки ще раніше вказували на такого собі Міхаїла Володіна, якого вважали більшовицьким агентом.

«Цей Володін наполегливо намагався дізнатися адресу Петлюри. Його бачили разом зі Шварцбардом напередодні вбивства два свідки. І саме Володін, найпевніше, попередив Шварцбарда, що Петлюра йтиме обідати сам, а не як завжди з дружиною та дочкою. Він стежив за Петлюрою. Тому ж цей Шварцбард так швидко і прибіг з пістолетом – просто у своїй білій блузі годинникаря».

Вона розповідає, що сучасний французький дослідник Ремі Біжауї в книзі «Злочин Самюеля Шварцбарда» цитує листа Лаврентія Бері від 1930 року: «Якщо ми витратили стільки грошей на вбивство Петлюри та на викрадення Кутепова...». Кутепов – це білогвардійський генерал, який теж жив у Парижі, і якого радянські спецслужби таки викрали. Про причетність до вбивства сталінської ГПУ також згадував в американському Конгресі перебіжчик Пьотр Дерябов. «Є свідчення цього Дерябова десь у бібліотеці Конгресу. Треба туди їхати та шукати», – пояснює Лазарева.

Як відомо, справу виграв адвокат Шварцбарда Анрі Торес, який так вдало зманіпулював свідченнями та сконструював свої виступи, що більшість присяжних виправдали вбивцю.

«Торес відкрито навідувався до радянського посольства, і саме посольство організувало поїздку в Україну “по докази” такого собі журналіста Бернара Лекаша. Той ніким не був уповноважений, щоб це робити. У своєму щоденнику академік Сергій Єфремов каже, що цей Лекаш приїхав в Академію наук і став просити надати йому свідчення про “петлюрівські погроми”. І коли йому сказали, що можуть підготувати всі газетні виписки про всі погроми того часу, то він відмовився, бо шукав саме “петлюрівські”. Тобто він поїхав за упередженою інформацією, і супроводжував його всюди, звісно, представник посольства».

Саме цей Лекаш і привіз ті описи погромів, які так вразили присяжних. Що найцікавіше, розповідає Лазарева, що цей журналіст, коли їздив за доказами, навідався до мами Шварцбарда, написавши про це у власній книзі.

«У ній він описує стареньку жіночку зі світлими очима, з якою були ще якісь її родичі. Вона зраділа, коли почула, що він від її сина. Але вона нічого не знала ні про вбивство, ні про гучний процес. Від неї все приховали. А тепер пригадаймо, що сам Шварцбард на процесі казав, що його матір померла, коли йому було сім років. Тобто він дуже багато брехав».

Звісно, від того 1926 року минуло майже сто років, дедалі важче шукати докази. Але точно зрозуміло, кому була вигідна дискредитація українського державного діяча – і білогвардійцям, і комуністам, і особливо зараз – теперішній Росії.

Ми знову змінюємо гілку метро, а з нею і тему розмови. «Петлюра був гарним журналістом, – каже Лазарева, – тож він ще тоді добре розумів, що українцям потрібно розвивати свій культурний вплив у Європі. Те, що в наш час зветься стратегічною комунікацією».

«У часописі “Тризуб”, який він видавав у Парижі, він писав, що українцям потрібна бібліотека, і необхідна вона насамперед як центр української культурної присутності. Тобто для нього це було важливо, щоб за тих обставин, у яких опинилися українці, які тоді програли війну за державність, щоб вони зберігали та поширювали своє інформаційну присутність».

Ішлося не лише про книги, а і про документальні свідчення боротьби за державність – цінні архіви документів, а також про науковий та культурно-освітній центр українознавства у Франції.

«На жаль, не встиг він цю справу поставити на ноги. Але щойно його не стало, у тому ж 1926 році створився комітет – його найближчі друзі, соратники об'єдналися й запустили цю бібліотеку. Люди стали приносити книжки, збирати фонди. Бібліотека весь час змінювала місце. Її першим директором став друг Петлюри, який з ним воював і з ним приїхав сюди, Іван Рудичів».

Згідно зі звітом Рудичіва, до 1940 року книгозбірня нараховувала 14329 книжок (з них українською мовою – 7911, іноземними – 6318). Заклад робив експозиції на світових виставках у Брюсселі та Парижі. Але коли німці увійшли в місто, то всі 100 скринь з літфондом та реліквіями разом із самим директором вони вивезли в Берлін, а потім у Ратибор. Після війни Рудичів повернувся в Париж, але вже без книг.

Коли до Німеччини зайшли радянські війська, то вони вивезли все в Москву. І це була величезна втрата, адже саме в тих фондах, за словами Лазаревої, були оригінали документів УНР та найцінніші історичні артефакти. Не кажучи вже про перше видання Конституції Пилипа Орлика.

«Тож наша перша бібліотека, по суті, застрягла в гебешних спецфондах, у Москві. Був один маленький проміжок часу, за Єльцина, коли Росія ненадовго відкрила архіви. І одна з французьких дослідниць, яка там працювала, побачила, що в багатьох книгах стоїть штамп “Бібліотека Петлюри”. І вона сказала про це Ярославі Йосипишину – тодішній директорці. Та зро-

била купу демаршів разом із французькою державою. Тому що бібліотека ж була заснована як французька організація. Тобто книги ці юридично теж французькі. Ну, звичайно, нічого нам не повернули».

Узагалі історія книгозбірні невід’ємна від історії її хранителів. Саме на них і трималась українська справа. Один із таких Петро Йосипишин, соратник Петлюри. Він перебрав керівництво 1958 року й обіймав цю посаду упродовж наступних трьох десятиліть. Завдяки його старанням та допомозі української діаспори відновилися надходження до фондів. Люди приносили те найцінніше, що досі зберігали вдома. Зрештою українцям вдалося відсудити в німців невеличке, порівняно із завданими збитками, відшкодування. Процес тривав понад десять років, і 1968 року бібліотека за ці кошти змогла придбати нове приміщення, де вона перебуває й зараз – на вулиці Палестини, 6.

Ми сідаємо на останню гілку метро, наближаючись до 19 кварталу, і я розпитую більше про Ярославу Йосипишину, доньку офіцера армії УНР Петра Йосипишина. Це та сама, що робила запиту в Москву про повернення книг.

Після Василя Михальчука, який встиг заснувати представництво бібліотеки в Києві та конкурс молодих петлюрознавців, справа перейшла до Ярослави. Саме вона керувала бібліотекою упродовж чверті століття. І це стало, без перебільшення, справою її життя.

«Ти не уявляєш собі, наскільки вона була глибокою та освіченою людиною. Вона знала про всі книги, усі документи. Досконало. Не тільки, які саме та де вони лежать. Вона знала їхній зміст, усе про них. Власне, усю картотеку своїми ручками створила. Ярослава була докторкою Сорбонни з філософії. Вона написала дисертацію про землі на Заході України між двома світовими війнами. Знала історію визвольних змагань, літературу, культуру краще, аніж багато хто в Україні. А ще була блискучою фахівчицею з французької історії, мови, культури. Таких людей більше немає, які б поєднували всі ці якості та ще й були настільки віддані українській справі».

Йосипишин викладала в Українському Вільному Університеті в Мюнхені та в Сорбонні. На початку 1990-х вела курси французької мови та цивілізації в тодішньому Київському державному інституті іноземних мов.

Водночас Ярослава самовіддано працювала з фондами. Любила це робити сама. Допомогала їй Дарія Мельникович, зараз цій бібліотекарці вже майже 90, тож вона рідко виходить із дому. Саме на цих двох жінках було все господарство у вигляді 44 тисяч книг, архівних документів та мистецького спадку.

Йосипишин пішла з життя у 80 років. Гроші на своєму банківському рахунку вона заповіла бібліотеці. Завдяки цьому «Асоціація Українська бібліотека Симона Петлюри» може сплачувати комунальні послуги, робити необхідні внески та утримувати будівлю в Парижі.

Тим часом ми вже підходимо до будинку номер 6 на вулиці Палестини. Це, до речі, єдина будівля в столиці Франції, що належить українській громаді. На горішньому поверсі майорить наш прапор – там парафія Української автокефальної православної церкви св. Симона.

На маленькій кухні нас уже чекає Аллина заступниця Ганна Фабр, ми п’ємо чай з українськими цукерками та українським печивом. Увесь інший простір другого поверху – це стелажі, полиці, ящики з картотекою, стоси книг та теки з документами. Відчуття – портал у часі щонайменше на 50 років назад. Алла каже, що колись часто приходила сюди працювати, але ніколи не думала, що колись фактично очолить цей заклад.

«Я дуже любила це місце, мені тут завжди було дуже цікаво. Море книг, тем, невідомих сторінок історії. Ми ж не знали тоді про цих дослідників України, які видавали книги тут, на Заході, і ніколи не бачили цієї літератури. Для мене, як людини, що приїхала ще з пострадянського Сходу, усе було новим. Окрім того, тут завжди була Ярослава. Відколи почалась війна 2014 року, вона не лише дбала про бібліотеку, фактично, до самої смерті, а й постійно передавала через мене гроші на різні збори, для підтримки українського війська. Ярослава сама була дочкою петлюрівського сотника, який прибув до Парижа після падіння УНР та залишився тут жити».

За кілька років до смерті пані Ярослава вирішила перекомпонувати фонди. Хотіла зробити тематичні каталоги, виробила власну систему. Однак не встигла закінчити. Почався ковід, потім війна та хвороба. Тож коли довелося перебирати її справу, то половина книг уже була складена по-новому, а половина ще ні. Тепер усі примірники проходять звірку з інвентарною книгою та сортуються.

Донині Алла з Ганною впорядкували п’ять тисяч дев’яносто примірників. А всього, нагадаю, 44 тисячі. Їм допомагають ще кілька волонтерів.

«Нас зовсім небагато, приходять Юля Штуль. Потім є одна пара – Наталка Крамар, вона в Сорбонні докторську захистила, та її чоловік. От ми з Ганною. То-

бто тут немає нікого на платні. Є ще дві дівчини – французька Кларіс Бросар та Ірина Собченко. Вони відповідають за каталогізацію, намагаються перевести картотеку в ту систему, що відповідає світовим бібліотечним каталогам». Тож тепер бібліотека працює в режимі інвентаризації, щоб потрапити сюди, треба, як кажуть французи, «взяти рандеву», домовитися наперед. Але якщо комусь із дослідників потрібно, то йому обов’язково відчинять.

Після відходу Йосипишин суди перекочував і її спадок – колекція писанок, старих листівок, альбоми, її портрети. «Усе це родичі Ярослави, а вона не мала дітей, гамузом залишили під будинком, – каже Алла». Ми ж переміщуємося до окремої кімнати вглибині. Знов клацає замок, вмикається тьмяне світло – і ми потрапляємо в кімнату-музей.

Тут на стінах висять старі копії всіх Універсалів УНР, досі стоять бойові знамена, які були вивезені проводом після відступу Директорії.

«Бачиш, це пшениця і капсула із землею з Полтавщини, яку із собою привіз Петлюра. Крихта рідної землі. Ці люди, які боролися за Україну, хотіли свободи, і які були змушені переїхати, прямували сюди з гірким серцем. Знаючи, що вже ніколи не повернуться додому».

Як ілюстрація цього нового кочового життя, на стінах – світліни з кількох місць, де жила сім’я Петлюри в Парижі. Вони часто змінювали квартири та готелі. Один із підписів – «Петлюра у своїй ХАТІ в Парижі». На фото власне ця «хата» – маленька кімнатина зі столом і ліжком.

Є тут і зображення робочого столу з готелю. Усе в такому вигляді, у якому він його залишив, коли вийшов на обід у день вбивства 25 травня 1926 року.

Пізніше дружина Петлюри Ольга передала в експозицію його пальто, капелюх, шалик, краватку та інші особисті речі. Є його валіза та навіть набір для гоління.

Окреме місце займає посмертна маска Отамана, а також пасмо його волосся. Нарешті в кутку в скляній шафці, певне, головний скарб – сорочка, у якій було вбито останнього Отамана.

«Ось, бачиш, тут на комірці є досі сліди крові. Мій син, коли був малий, приходив і рахував дірочки, знайшов одну, яку навіть Слава не бачила. Ось це нижче, під сорочкою – залишки зотлілого прапора, яким вкривали труну під час поховання», – розповідає Алла.

Кімнатка, що також набита по вінця бібліотечними фондами, видається занадто малою для таких реліквій. Усе це аж проситься в якесь належне місце.

«Так, звісно, ми вже давно хочемо створити окремий музей української діаспори. Які є в Канаді, у США. Тут, у принципі, є свій музей еміграції у Франції. Але ми колись запропонували їм українську виставку, то вони відмовили. Зараз там нема ні рядочка, ні навіть поліції української».

Тож українська спільнота прагне мати свій, окремий український музей. Щоправда, де саме і за який кошт – ще невідомо.

«Ми не знаємо ще, чи на базі цієї бібліотеки, чи все ж якесь окреме приміщення. Бачиш, це по суті частинка музею українських визвольних змагань. Але її треба розширити, щоб вона включала в себе весь пласт української еміграції. Бо тут усе таки цікаві й важливі діячі були. Париж був тоді дипломатичним центром Європи. Тож маємо кілька хвиль – політична еміграція, ще петлюрівська, потім повоенна. Та й надалі були гідні українці, які приїжджали та працювали тут ще до розпаду СРСР і пізніше».

Колекція такого музею аж ніяк не буде повною без тої найпершої збірки, яка була вивезена в Москву. Про це я поспілкувалася з одним із французьких правників – друзів України. За його словами, є один шлях. Оскільки ці книги та документи належать Французькій Республіці, то саме вона має знов звернутися до РФ із проханням повернути її власність. Враховуючи напружені відносини Франції з РФ зараз, шансів на таке повернення – практично жодних. Тоді – суд. Міжна-

родний суд ухвалить рішення, яке зобов'яже Росію повернути вкрадене. Колись вона це рішення таки виконає. Але потрібно його мати.

Так само необхідно відновити честь і гідність самого Петлюри, аж ніяк не причетного до «погромів». Саме про таку можливість розповів мені один з найстарших українських емігрантів, син воїна УПА Олександр Ганяк. Він вважає, що, якщо винайняти гарних юристів, можна почати цей процес. Я цікавлюсь у Алли, наскільки це можливо.

«Так, розмови про це ведуться вже давно. Але наскільки я знаю, принаймні за українським правом, ти можеш позиватися, якщо ти є спадкоємцем. Але в Петлюри була єдина донька, яка померла, не маючи дітей. Якщо ж у французькому праві знайти таку можливість, то треба її вивчати. Нам важливий не так сам вирок суду, як зміна ставлення загалом – до нашої війни, до нашої боротьби, до наших лідерів. Тому що багато французів уведено в оману».

Ми міркуємо про ксенофобію, яку нам завжди намагалися приплести росіяни. І тоді, і зараз, коли Путін постійно називає українців «фашистами». Як відомо, саме ксенофобські елементи є важливою складовою ідеології, яку сповідує сама Росія зараз, як раніше СРСР та Російська імперія.

Я прощаюся з Аллою на вулиці Палестини, вона біжить на один із французьких каналів розповідати про російсько-українську війну. А я підсумовую той перелік найважливішого, що необхідно зробити: впорядкувати архіви, відкрити музей, боротися за повернення наших скарбів з Москви та зрештою відновити добре ім'я Петлюри.

Чи вистачить самій лише діаспорі ресурсу на цю подвижницьку працю? Свого часу Україна втратила державність, але Петлюра – уже без армії, без жодного додаткового ресурсу продовжував свою боротьбу – словом, ідеєю. Тепер Україна має державність, має свої сильні Збройні Сили, про які він мріяв, дипломатію та міжнародних партнерів. І має шанс закінчити те, що він почав. Бо справа Петлюри – це частина справи суверенної країни, яка веде ту саму боротьбу – і за правду, і за пам'ять, і за своє обличчя в очах світу. Наступного року саме виповниться 100 років від дня його вбивства.

Лідія ТАРАН, Париж

Фото авторки

<https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3999690-knigi-proti-kuli-pamat-pro-simona-petluru.html>

«Астер» зігріває два народи

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя вже вкотре традиційно став центром українсько-польського порозуміння та єднання, приймаючи Фестиваль польської культури, присвячений відзначенню Дня Незалежності Республіки Польща. Захід було організовано спільно з культурно-просвітницькою спільнотою «Астер», яку очолює пані Вероніка Мандрико, і до якої входять чимало викладачів і співробітників нашого закладу.

У Ніжин прибула поважна делегація у складі Консула Республіки Польща в Києві пана Павела Овода, Віце-Консула Республіки Польща в Києві пані Анни Бабяк-Овод, керівника політичного відділу Посольства пана Яна Каліновського, Президентки Спільноти Поляків України Пані Лесі Єрмак, головної редакторки часопису «Дзеннік Кийовський» пані Анжеліки Плак-сін.

Зустріч розпочалася в Офісі відновлення та розвитку Ніжинської міської ради, де відбулася презентація двох нових видань: «Сага про Галицький П'ємонт» Володимира Фріза –

глибокий і щирий твір із серії про спільну історію українців і поляків у XX столітті; «Міське самоврядування в Ніжині XVII–XVIII ст.» – вагоме дослідження ніжинських науковців Олександра Морозова, Петра Моціяки та Максима Потапенка про здобуття магдебурзького права нашим містом і розвиток місцевого самоврядування протягом двох століть.

Після інтелектуального спілкування, спільна українсько-польська делегація вшанувала пам'ять захисників України, поклавши квіти до Меморіалу Героям, Алеї Героїв та пам'ятного знаку на місці польського католицького кладовища; познайомилася з історичними місцями Ніжина в центральній частині міста та отримала надзвичайне задоволення від Фестивалю, який відбувся в актовій залі Гоголівського корпусу університету.

Концертну програму відкрив бездоганним виконанням Державних Гімнів України та Республіки Польща ушанований університетський колектив, переможець численних міжнародних конкурсів і фестивалів, молодіжний хор «Світич» (під орудою заслуженої діячки мистецтв України, професорки Люд-

мили Шумської), який потішив вибагливих поціновувачів музичного мистецтва ще чотирма творами зі свого багатогранного репертуару. Блискучий виступ колективу подарував незабутні враження гостям і налаштував усіх інших артистів на яскраве виконання. Тепло і щиро глядачі підтримували талановите виконання творів дуетами піаністок Олени Спіліоти-Лариси Гусейнової, вокалістів Алли Хоменко-Ярослава Йотки, Ярослава Йотки-Вікторії Йотки, яскравого київського дитячого хореографічного колективу й інших. Заслужені бурхливі овації

у фіналі за свій феєричний виступ отримав зведений оркестр народних інструментів під керівництвом народного артиста України, професора Миколи Шумського. Для гостей, які провели в місті цілий день, він лишився в серці і пам'яті надовго – гостинність Ніжина і ніжинців, мистецький талант та науковий інтелект викладачів і студентів нашого університету, організаторські здібності та щирість пані Вероніки Мандрико, наші спільні зусилля задля зміцнення дружби і партнерства.

Власна інформація

ФРАНКФУРТСЬКИЙ КНИЖКОВИЙ ЯРМАРОК УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД

культури, які нині відбувають у Грузії ув'язнення за політичними звинуваченнями.

У Франкфурті була представлена зокрема низка книг, перекладених з української, – Максима Кривоца і Вікторії Амеліної, загиблої внаслідок ракетної атаки росіян по Краматорську, а також Андрія Любки, Олександра Ірванця, Максима Еріставі, комікс «Коротка історія довгої війни» Маріам Найєм, вірші Ярини Черногуз. Окрім того, Таня Малярчук та перекладачка Клаудія Дате (*Claudia Dathe*) презентували разом з видавництвом *Wallstein Verlag* перші два томи масштабного зібрання української класики.

На стенді «Астролябії» були представлені вибрані наші видання, зокрема «*In principio erat Verbum*. Україна: Поезія часу війни» – двомовна, українсько-французька, поетична антологія, ініціатором видання якої став поет і військовий Володимир Тимчук, – перша ластівка з планованої серії антологій-білінгв. Її автори – досвідчені поети й аматори, воїни і цивільні волонтери, школярі та університетські професори – промовляють мовою поезії про свої переживання під час перших днів повномасштабного російського вторгнення. Закономірно, це видання викликало в гостей нашого стенду чи не найбільше зацікавлення. Також ми представляли книгу «Револуція» – першу частину мемуарного трикнижжя Олександра Турчинова, присвячену Євромайдану, і перекладні видання: твори Дж. Р. Р. Толкіна і Беатрікс Поттер, «Визволений Єрусалим» Торквато Тассо в перекладі Максима Стріхи, кодекс давньогрецької жіночої поезії «Перші поетеси» і повне зібрання творів Катулла в перекладах Тараса Лучука, книги сучасних іспанських, фінських та ірландських авторів. Низку перекладів світової та сучасної європейської літератури ми видали за підтримки програми ЄС «Креативна Європа».

З-поміж зустрічей, якими рясніли ярмаркові дні, найбільш запам'яталися зустрічі саме з ірландськими книгарями, адже переклади ірландської літератури – один з провідних напрямків діяльності нашого видавництва і – персонально – моє велике захоплення. Відвідувати темно-зелений стенд *Eire – Ireland* було великою радістю, як і приймати ірландських гостей у себе. Завітав до нас і ще один гість з Ірландії – Сергій «Патрік» Адаменко, український письменник, волонтер, ветеран російсько-української війни, який багато років мешкає на Смарагдовому Острові, а взимку 2017/2018 років воював у складі 1-ї окремої штурмової роти ДУК «Правий сектор» в околицях Авдіївки. У його фронтовому щоденнику – книзі «Герої сучасності», опублікованій нині українською та англійською мовами, закарбовано живі образи його бойових побратимів і поєсестер, яких він – лейтмотивом крізь усю книгу – зве людьми із кришталю та заліза.

Олена О'Лір

Сергій Адаменко і Олена О'Лір
на стенді видавництва «Астролябія»

15–19 жовтня у Франкфурті-на-Майні тривав традиційний книжковий ярмарок – найбільший у світі, уже 77-й за рахунком. Кілька величезних павільйонів, де розмістили свої стенди понад 4 350 учасників з 92-х країн і регіонів, близько 238 тис. відвідувачів, понад 3 500 заходів, зокрема зустрічі письменників із читачами (*Meet the Author*)... Країною – почесним гостем цьогорічного ярмарку стали Філіппіни, а гаслом – «Фантазія сповнює повітря», чим зумовлена особлива увага до творів у жанрі фентезі. Відмінність Франкфуртського ярмарку від нашого «Книжкового Арсеналу» в Києві та львівського *BookForum-u* – у тому, що зорієнтований він не на книготоргівлю, а на торгівлю авторськими правами та налагодження ділових контактів.

Цьогоріч мені вдруге пощастило побувати в цьому різномовному книжковому Вавилоні і вперше – представляти там видавництво «Астролябія», де я працюю перекладачкою. І найперша та найсильніша моя емоція – гордість за Україну. Адже на куполі Франкфуртського виставкового центру майоріли поруч два прапори – український та німецький, і великий збірний український стенд, оздоблений орнаментами Василя Кричевського в синьому і жовтому кольорах, промовляв усьому світу про нашу яскраву присутність на європейському культурному полі, про нашу стійкість, про наші втрати і про нашу пам'ять. Біля стенду – «Стіна недописаних» від проєкту «Недописані», мовчазний реквієм за всіма українськими письменниками, які загинули від російської агресії, військовими і цивільними. На цій стіні – 263 імені, за кожним з яких – цілий світ. І – у перекладі англійською – слова одного з «Недописаних», Максима Кривоца: «Коли мене запитують, що таке війна, я без роздуму відповім – імена».

До речі, український стенд – непоодиноким, де дизайн був покликаний не лише створювати естетичний образ певної країни чи окремого видавництва, а й привертати увагу до болючих національних ран. Так, на грузинському стенді були розміщені великі фотопортрети «в'язнів сумління» – людей

Над рівнем моря

27 жовтня, у День української писемності та мови, у Гоголівській аудиторії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя відбулася презентація нової книги українського письменника, члена Національної спілки письменників України, Анатолія Шкуліпи «Над рівнем моря». Організаторами заходу стали кафедра української мови, літератури, культурології та

журналістики НДУ та Центр регіонального вивчення культури Полісся імені професора Григорія Самойленка. І це не випадково, адже саме названа кафедра рекомендувала до друку це видання.

Книга вийшла друком у ніжинському видавництві «Орхідея», завдяки фінансовій підтримці місцевих підприємців Віталія Кубрака, Сергія Кота, Миколи Шкурка, Сергія Охонька, Василя Лук'яненка. Модератор зустрічі, знаний український літературознавець і письменник, кандидат педагогічних наук, доцент Олександр Забарний розповів про життєвий та творчий шлях Анатолія Шкуліпи, жанр його нової книги та особливості її художнього стилю. У збірці есеїв автор веде щирі розмови зі своїми героями – літераторами, яких об'єднав у єдине суцвіття древній і одвічно молодий Ніжин. Усі вони жили, навчалися в цьому місті, формувалися як особистості, огранювали свій художній талант.

У книзі вміщено життєпис 65 українських письменників. 26 співрозмовників автора уже відійшли за світи, а 39 продовжують свою земну дорогу. І для кожного письменник знайшов особистісне слово.

Потім модератор запросив до слова Анатолія Шкуліпу, котрий відверто говорив про задум створення цієї книги, про її символічну назву і зміст, який вкладав письменник пишучи есеї, про час, у який вона з'явилася, та її актуальність.

Сергій Кот наголосив на необхідності і своєчасності написання таких книг, на її виховному значенні. Її створив автор, який на власній долі випробував усі складнощі письменницької праці. Хто краще за нього відчує напругу долі опроміненої талантом. Хто краще за нього відчує зболене часом серце і передасть емоції, що вирують у ньому. А ще цінність цієї книги в тому, що з павутини забуття повернуто десятки імен.

На цьому наголосив у своєму виступі один із героїв книги, поет Олександр Гадзінський. Він підкреслив значення літературного краєзнавства у формуванні світогляду молодого українця, у розвитку майбутнього нашої держави.

У заключному слові декан факультету філології, історії та політико-юридичних наук, кандидат історичних наук, доцент Володимир Мартиненко щиро подякував письменнику за нову книгу, за ту велику роботу, яку він здійснює, пропагуючи здобутки вітчизняної літератури, і від імені ректора університету доцента Олександра Самойленка вручив автору подяку Гоголівського вишу.

До письменника звернулася заступниця директора бібліотеки НДУ імені академіка М. Лавровського Галина Осіпова, котра високо оцінила письменницьку працю і подякувала за подарунок зроблений Анатолієм Шкуліпою. Віднині нова книга автора «Над рівнем моря» займе чільне місце серед творів письменників-земляків у книгозбірні університету.

І насамкінець про оформлення видання. Книга вийшла ошатна, альбомного формату, подарункової якості. На 500 сторінках тексту вміщено 70 світлин високого гатунку. У цьому велика заслуга художнього редактора видання Валерія Кичка та видавця Василя Лук'яненка.

Вітаємо Анатолія Григоровича з презентацією і бажаємо його книзі короткого шляху до серця читача.

Лесь ХОНДА

Аристократичні переплетення

У Національному університеті «Львівська політехніка» відбулася знакова подія – презентація книги «Савина Сидорович. Аристократичні переплетення». Це не просто біографічна розповідь, а шляхетна книга про шляхетну українку, яка стала живою легендою та «аристократкою духу», присвятивши своє життя просвіті, національно-визвольним змаганням та збереженню неоціненної української культурної спадщини в умовах окупаційних і тоталітарних режимів.

Організатор події – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки. Модерувала презентацію – багаторічна директорка МІОКУ, дослідниця, науковиця Ірина Ключковська.

Презентація розпочалася з емоційного та глибокого моменту – демонстрації фрагмента фільму Олега Дудича про героїню книги, а також вшанування хвилиною мовчання пам'яті полеглих українських захисників, серед яких Артемій Демид – онук Лесі Крип'якевич-Цегельської. Цей початок одразу підкреслив, що постать Савини Сидорович відчиняє двері до світу

українських аристократів, які в усі часи служили нації, часто ціною власного життя.

Видання книги стало яскравим прикладом «абсолютної синергії зусиль багатьох людей» та ключових інституцій української діаспори та України. Зокрема, Наукове товариство імені Тараса Шевченка у США та Союз українок Америки, який нещодавно відзначив своє століття, об'єднали зусилля з українським видавництвом «Апріорі».

Подію відкрив Роман Корж, проректор з інституційного розвитку НУ «Львівська політехніка», наголосивши на важливості таких ініціатив для університету.

– До фундаментальних цінностей, на яких стоїть наш університет, належать український патріотизм і самоосвіта, що реалізовується, зокрема, у низці просвітницьких ініціатив. Саме завдяки Міжнародному інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою Львівської політехніки стала можливою презентація книги про Савину Сидорович, дослідницю українського народного мистецтва та справжню аристократку духу. Від імені рек-

торату дякую пані Лесі Крип'якевич-Цегельській за ініціативу та безцінні спогади, а пану Роману Яціву – за титанічну працю упорядкування творчої спадщини видатної мисткині та педагогині, – наголосив Роман Корж.

Василь Косів, ректор Львівської національної академії мистецтв, порушив питання про ширше значення цієї книги, наголосивши, що кожна презентація – це нагода говорити не лише про видання, а й про важливість усної історії, про фіксування спогадів, які запобігають появі «білих плям» в історії.

– Я був глибоко зворушений спогадами Савини Сидорович. Це унікальний матеріал... Адже саме з родинних історій, з історій окремих людей складається великий наратив – історія українців. Читаючи лише кілька десятків сторінок, читач отримує широченну палітру подій: українську збройну боротьбу, визвольні змагання 1917–1920-х років, біль через втрату України, сліди злочинів різних окупаційних режимів (польського, радянського, мадярського з нацистами). Усе це пропущено крізь спогади однієї жінки, – підкреслив Василь Косів.

Він закликав продовжувати роботу з упорядкування таких матеріалів, щоб «у кращі часи, у часи переможної України, наші нащадки мали цей матеріал, із якого зможуть будувати розповідь про нас і про нашу культуру».

Роман Кушнір, голова НТШ, академік НАН України, підкреслив, що ця подія є черговим кроком до відкриття сторінки пам'яті, який зробив Роман Яців. Він нагадав про історію НТШ, першої української академії наук, заснованої 152 роки тому, чий розквіт припав на часи Михайла Грушевського та Івана Франка.

– Гортаючи книгу Романа Яціва, відзначимо його численні добрі справи. Це чотиритомне видання – антологія українського живопису та мистецтва, маленька енциклопедія пам'ятних дат і мистецьких надбань, – поділився Роман Кушнір.

Пан Роман як прикладний математик і випускник Львівської політехніки, наголосив, що героїня книги – людина славного роду, яка, починаючи з 1945 року, зберігала й описувала все, що ще не було знищено. Вона була хранителькою фондів і завдяки їй збереглися матеріали про мистецтво, ткацтво та інші об'єкти. Відновлення історичної пам'яті про видатних діячів стало одним із перших завдань НТШ після його відновлення 1989 року.

Директорка Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки Ірина Ключковська акцентувала на тому, що Савина Сидорович була втіленням унікального феномену «духовної аристократії українського інтелігентства».

– У роки шістдесятництва таких людей були одиниці, але вони зуміли піднятися. Ми мусимо це відновлювати, бо українського аристократа як соціальний стан винищували імперії, а потім прийшла радянська влада, яка нищила їх фізично й морально. Ми це знаємо. Ті, хто тут сидить у залі, добре це усвідомлюють, бо їхні родини пройшли через ці випробування.

Дивовижно, що сам феномен не зник. Він просто трансформувався в іншу форму – духовну аристократію українського інтелігента, людей честі, які навіть не маючи титулів, мислили категоріями служіння.

Український аристократизм – це не про кров і не про титули. Це значно вище: він народжувався не в замках, а в серцях людей, особливо в умовах постійної бездержавності.

Що стосується Савини Сидорович, то вона, як і вся її родина та оточення, яке ми бачимо в книзі, була втіленням цього аристократизму. Це гідність як внутрішній закон, служіння, а не панування, освіченість і культура мислення.

Представляючи Лесю Крип'якевич-Цегельську, Ірина Михайлівна наголосила: – Вона – художниця прикладного мистецтва в галузі текстилю, членкиня Співки художників України, громадська

діячка, учасниця руху опору, дочка греко-католицького священника Артемія Цегельського, дружина матеріалознавця Романа Крип'якевича, бабуса Артемія Демиди, для нас завжди героя України.

Презентація мала міжнародний характер, онлайн до події долучилася Оксана Пясецька, референтка з питань культури головної управи Союзу українок Сполучених Штатів Америки. Вона привітала присутніх зі 100-річчям США, місією якого є плекання й поширення української культури.

– Наше завдання сьогодні – підтримати видання історії про надзвичайну українку, яка з ранніх років розуміла: стабільність і виживання України в умовах окупації залежало від освіти та розвитку її культурної спадщини. Ми з великою приємністю вітаємо вас із прекрасним виданням історії Савини Сидорович. Вона була патріоткою, пластункою, учителькою, музейницею, етнографинею та мистецтвознавицею. Завдяки її діяльності поширювалися різноманітні види нашої культури. Також дякую пані Лесі Крип'якевич за сміливість звернутися до нас із цим проектом. Завдяки їй ми змогли познайомитися з величністю пані Савини та допомогти поширити її працю у світі.

Після вітальних слів та подяк відбулася презентація книги, яку представила Леся Крип'якевич-Цегельська. У ній взяли участь також Роман Яців – кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений працівник культури України, дійсний член НТШ; Микола Литвин – завідувач Центру українсько-польських відносин Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича; Таміла Печенюк – завідувачка катедри художнього текстилю, кандидатка мистецтвознавства, заслужена діячка мистецтв.

Леся Крип'якевич-Цегельська розповіла про особисту роль Савини Сидорович як учительки для неї та багатьох інших.

– Я пізнала Савину Сидорович ще студенткою, була в науковому товаристві, і вона для мене стала вчителькою. За життя Савина не мала можливості надрукувати жодної книжки чи наукової праці. Як писав з Києва Бутнік-Сіверський: «Друкуйте, друкуйте, Савиньонко!» Але вона нічого не надрукувала. Аж після її смерті родина Крип'якевичів присвятила своє життя друкуванню її праць. Савина Сидорович була воїном – тепер це слово оживає в армії для відданих солдатів. На ниві просвіти вона була таким же воїном у тяжких обставинах різних окупаційних та тоталітарних режимів. Вона була великою вчителькою, бо ще молододю дівчиною працювала на Волині, викладаючи українську дітям із русифікованих шкіл, – поділилася пані Леся.

Савина вчителювала в українських школах Галичини. Одного разу в Коломиї вона дістала кулю в ногу від польського солдата за те, що вела дітей до церкви. Пізніше той солдат зустрів її в Кракові в академії мистецтв і перепросив.

– Вона щедро ділилася часом і порадами зі студентами, зокрема зі мною під час написання наукової роботи про писанки. Савина навчала відрізняти чисті джерела культури від заробітчанської творчості, поширеної в радянські часи. Вона творила та відновлювала процес української ідентичності: досліджувала орнаментику, символи. Її голос звучав на художніх радах, у художньому комбінаті, в інституті прикладного мистецтва, у спілці художників та на килимарських фабриках. Савина формувала середовище української ідентичності 60–70-х років. Її консультації охоплювали сотні митців зі Львова, Києва, Умані, Рівного, Косова, Глинян. Листування з Литвою, Естонією, Білоруссю створювало хвилю національного піднесення й народжувало унікальних митців, таких як Люда Самікіна, – додала Леся Крип'якевич-Цегельська.

Савина Сидорович перетворювала українську жінку на княгиню через одяг, відновлювала етнічний та національний характер українського простору через ткацтво, кераміку, вибірку, gobelen. Її авторитет був настільки сильним, що групу музею ет-

нографії запрошували до Москви з доповіддю на міжнародний конгрес етнографів.

Савина мужньо стояла проти системи, відновлюючи фенікс українського культурного простору. Її приклад та приклад героїчних жінок, як Дашка Вечева, Галечко, Музика, Кос, Свінціцька, надихають і сьогодні, допомагають вистояти та продовжувати традицію.

Ірина Ключковська, звертаючись до Романа Яціва зауважила:

– У вступі я знайшла дуже важливу цитату, що пояснює, чому такі книги з'являються на світ і чому вони потрібні нам: «Кожен осмислений феномен минулого неминуче вступає в комунікацію із сучасністю, актуалізуючи питомі риси етнокультурної генетики». Як ви бачите цю комунікацію на духовних рівнях між тими, хто були, Савиною Сидорович, і тими, хто є зараз та буде в майбутньому?

Роман Яців підкреслив: «Ми так чисельно надаємо значення діяльності та життю однієї з наших громадян, яка постійно відчувала свою місію, мала сили змобілізувати дух, подолати будь-яку інерцію та зневіру, протистояти злу й залишатися яскравою та усміхненою у своєму житті. Повертаючись до змісту та формату постаті Савини Сидорович, ми говоримо про неї як про громадську культурну діячку, патріотку, пластову діячку, учасницю національно-визвольних змагань, народну вчительку, дослідницю мистецтва, інтелектуалку, музейницю. Вона зберегла важливі пласти нашої культурної пам'яті, традицій. Її місія інтегрувати силу духу та красу нації в сучасний світ є методологією, інтерполяцією традиції в сучасність».

Про історичне тло, у якому жила наша шановна Савина Сидорович більше розповів Микола Литвин.

– Це був час бездержавності, коли тут заправляли не українці, а австрійські, польські, німецькі нацистські та радянські можновладці. Тоді лише короткочасно існувала Західноукраїнська Народна Республіка. Та це був час мобілізації та організації галицького, українського суспільства: намагалися творити паралельні наукові структури. Наукове товариство імені Шевченка об'єднувало не лише істориків, а й мистецтвознавців, хіміків, фізиків, творило сотні підручників, організовувало етнографічні та мовознавчі експедиції, які актуальні й до сьогодні; українці творили свій бізнес, банки, кооперації, конкуруючи з єврейським, німецьким та польським капіталом. Наш народ не мав свого війська, але створювали парамілітарні структури: «Сокіл», «Січ», «Пласт», спортивне товариство «Україна», згодом «Луг». За Австрії їх дозволяли, за Польщі – забороняли, та вони давали політичну насагу й навчали майбутньої боротьби.

Історик підкреслив, що Савина Сидорович цікавилася всім і намагалася бути активною, зокрема була волонтеркою легіону українських січових стрільців, бо в 1916–1917 роках відроджувала українське шкільництво на Волині. За участю січових стрільців відновили щонайменше сотню шкіл у Володимирі, Ковелі та інших містах. Савина навчала гуманітарних дисциплін, вишиванню та іншим корисним для дівчаток справам. Разом з Іваном Крип'якевичем поширювала праці Грушевського, Крип'якевича та Святе Письмо. Волинь тоді «прокинулася», що згодом дало підґрунтя для створення перших повстанських відділів, а пізніше – Української Повстанської Армії.

У міжвоєнний час Савина була близька до церковно-релігійних структур, які проводили патріотичну діяльність, співпрацювала з василіянською гімназією, викладала там.

Не менш складними були часи німецької окупації. Та Савина знайшла гідне місце в житті, працювала в музеї етнографії на посаді хранительки фондів. Завдяки цьому зберегла величезну колекцію Наукового товариства імені Шевченка – мистецькі твори, колекції

легіону січових стрільців та галицької армії, стрілецькі поштівки з антицарським змістом.

Таміла Печенюк, завідувачка катедри художнього текстилю, визнала, що монографія Савини Сидорович 1979 року стала основою для багатьох митців її покоління, даючи розуміння, що професійний художник повинен ґрунтуватися на народній традиції. Вона подякувала Роману Яціву за введення розділу праць Савини в нове видання, оскільки оригінал знайти майже неможливо.

– Це велика праця родини Крип'якевичів та пана Романа Яціва, але одночасно нагадування про контекст, у якому жила Савина, і про її відданість Україні та вихованню дітей у школах. Ми повинні продовжувати її справу, навіть у нелегких умовах, відновлювати втрачене та підтримувати віру молодих людей у силу України – найпотужнішої держави Центральної Європи, частини Європи, і нам не треба чекати зовнішніх покликів, – наголосила на завершення пані Таміла.

Окрасою цього вечора стали композиції у виконанні народного камерного струнного квартету та народного камерного оркестру «Поліфонія» Народного дому «Просвіта» Львівської політехніки.

Наталія ПАВЛИШИН
Центр комунікацій Львівської політехніки

Склад редакції:

Онищенко Н. П., редакторка,
Плотніков Є. О., канд. пед. наук, доц.,
Лісовець О. В., докт. пед. наук, проф.
Макет, верстка та коректура – Бобрик Д. М.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Графська, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
diaspora@ndu.edu.ua

<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/tsentr-gumanitarnoji-spiwpratsi-z-ukrajinskoju-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення №1180 від 11.04.2024 р.
ідентифікатор медіа: R30-03788
Р/р 31253365108946 НДУ ім. М. Гоголя
код 02125668 ДКСУ м. Київ
МФО 820172
(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)